

ԱՌԱՅԺՄ

Հրատարակութիւն Հայ Միջնակարգ Դըպրտցների Ընթերցարարութեան Միութեան: «Նայիրի» տպարան, Թեհրան 1974, էջ 112:

Բանաստեղծութիւններու նշանակալից հաւաքածոյ մը, որ յայտ կը բերէ երկ-տասարդ կարողութիւններ:

Թերեւս նորութիւն մըն է այս հատորը, որ կը համախմբէ իրանահայ հինգ բանաստեղծներու քերթուածները: Նորութիւն այնու որ կու գայ փաստելու թէ տակաւին սփիւռքահայ գրականութիւնը յոյսով կը նայի ապագային՝ չը նորհուրէ երիտասարդ տաղանդներու, որոնք արդէն ծանօթ դէմքեր են իրանահայութեան:

Նախարան քերթուածով՝ Յովսէփ Նազլուսեան վը դծէ խոստովանալից երկտասարդ բանաստեղծին դադափարականը, պատրաստ՝ յաղթելու դժուարին կեանքին, ճգնելու՝ բերելով նոր սկզբնաւորութիւն մը, կցելով զայն հայ մշակոյթին ու բանաստեղծութեան:

Անցնելով առաջին հեղինակին, համառօտ կենսադրականէն վերջ կը գրտնենք Արտուշ Անդրէասեանին ինը բանաստեղծութիւնները:

Ընդհանրապէս, Անդրէասեան այս հատորներ գործերով, զգացնել կու տայ խիզախ երեւակայութիւնը իր մտային ներաշխարհին:

Միշտ ձգտում մը, որ սակայն կը ջնաս ձերբազատել հեղինակին պրպըտող հայեացքը, աւելի մօտեցնելով զայն կեանքի իրապաշտ հարցերուն: Մտային թափանցկութիւն մը, որ հետզհետէ կ'արմատաւորուի նոյնանալով աշխարհի հարցերու հետ, պահելով հանդերձ յոյսի գրութիւնը իր նկարագրին:

Վերջարաններ՝ շատ յատկանշական, որ հեղինակը կը ձգտի, մեղի ներկայացնելու եւ ինքնիսկ իր անձին կողմէն բարդած գրութիւններուն լուծումը տալ:

Լուծում մը թերեւս յաճախ ժխտական, միշտ ազդուած յոռետեսութենէն:

Բանաստեղծին համար միշտ կաշկան-

դանքի ենթակայ եւ կարօտակէզ հոգին կ'ըմբոստանայ, փշրելու կապանքները, ըլլալու հանգիստ եւ ազատ հոգի մը, որ ըստ հեղինակին խենթ է ու խիզախ: Հեղինակը՝ սիրահար ազատութեան եւ ճշմարտութեան՝ համոզուած է, որ կեանքի սահմանաւորումը շատ անձուկ է ապրելու եւ ըզմալու համար:

Անոր բանաստեղծութիւններուն վերջին մասը կը կազմեն չորս քառերյակներ, որոնք անշուշտ աւելի մշակման կը կարօտին:

Ընդհանուր առումով, պէտք ենք ըսել թէ Ա. Անդրէասեան կ'ուզէ մօտենալ իրականութեան՝ դնելով իր զգացումներն ու հոգեկան խորք ունեցող հարցերը բանաստեղծութեան մէջ:

Գեղեցիկ են անոր ստեղծած պատկերները, որոնք սլացիկ արտայայտութիւններն են հեղինակին յոռետես մըտքին:

✓ Երկրորդ ենթաբաժանումը կը սկզբնաւորի Արման Յարութիւնեանի «Քառերակ»ներով եւ բանաստեղծութիւններու յաջորդ տասնհինգ գրութիւններով:

Արման, իր քառերյակներով կարծես կ'ուզէ արդիականացնել պարսկական հին մոթիւր, տալով անոր նոր շունչ եւ իր անձնական գրոյմը:

Դիմֆոյ իմանից հեռանում է, — պատմութեան մութ ծալքերում, ձեղքեր տալիս ու մընում է, —

պատմութեան մութ ծալքերում Մընած բեկորներից այն կողմ մորից դիմֆոյ է երեւում,

Որ քափուելով հեռանում է, — պատմութեան մութ ծալքերում:

Պատկերացումը գեղեցիկ է եւ միտումնաւոր, օժտուած արդիականութեամբ մը, որ յատուկ է Արմանին: Զգացումը շատ շնորհաւոր է բանաստեղծին գրութեանը մէջ. զգացում մը, որ թերեւս որոշ չափով կը նոյնանայ, կը կրկնուի, յայտ բերելով կենդանի պատկերներ, ներդաշնակ գոյներով:

Դառնութիւնից դիմի մի քիչ այն կողմ Դեռ կախ-կափում է կաւէ աղաւնիդ. — կապոյտ կտուցը խրած խաւարում:

Արման երգին է վսեմութեան: Անոր ստեղծած պատկերները՝ դանդաղօրէն ընթանալով՝ հետզհետէ կը հակայնան, դառնալով հրաշալի յայտնութիւններ:

Ուժեղ երեւակայութիւն մը՝ որ գրեթէ կը լուծուի ստեղծուած պատկերներու մեղմ երկնաւորումներուն մէջ:

Արմանի զգացումները, անկեղծ ապրումներն են անոր հոգիին: Խոկումները չունին ձգտում մը դէպի թանձրացականութիւն, այլ հեռու, անորոշին մէջ ցրուած՝ մերթ ընդ մերթ կու գան երգելու աներեւոյթ հոգեբանական վիճակներ:

Արդէն իսկ ինչպէս վերը յիշեցինք, դոյնը մեծ կարեւորութիւն ունի բանաստեղծին համար: Անով կը ստեղծուին իր քերթուածներուն ամէնէն ուժեղ պատկերները:

Արդ հիմ մի արեւ,

մեռնելուց առաջ, կապոյտ շողերով լուսաւորում է լիւսա՛ծ, մոռացուած վերք մի անահիմ մի խաչքար... [նույն, ու

Ամէն մի պատկեր ունի գերազոյն իմաստ: Կը զգացուի գերիբապաշտ չունէր Արմանին գործերուն մէջ: Խոր է մըտածութիւնը, լի վսեմութեամբ:

✓ Երրորդ հեղինակն է Յովսէփ Նազլուսեան, իր տասը բանաստեղծական գրութեանը:

Զգացումը բոլորովին կաշկանդած է Նազլուսեանի էութիւնը: Պատկերները գեղեցիկ են, ծնունդ առած՝ իր ներաշխարհէն եւ անկեղծ մտորումներէ:

Մտորումներ, շատ երեւակայական ու մշակուած:

Ան երգին է բնութեան գեղեցկութիւններուն:

Անշուշտ, ինքնատիպ պատկերներու կողքին՝ կրած է ան ազդեցութիւնը եւրոպացի հին կամ նոր հեղինակներու: Զորօրինակ՝ անոր «Ինչ լաւ է» բանաստեղծութեան առաջին պատկերը կը յիշեցնէ Լէոփարտիի «L'infinito»-ի սկզբնաւորութիւնը:

Ինչ լաւ է, երբ մարդ իմանում է

վարագոյրի հետեւում արեւ կայ: Եւ պաղկում է իր անկողնու մէջ. Ու առանց վարագոյրը յետ փաշելու Մտածում է. —

Որպէս նկարագրական պատկեր, ստորեւ ներկայացուած քանի մը տողերը զգալի կը դարձնեն վառ երեւակայութիւնը, եւ դուցէ գեղջկական բնոյթ ունեցող բանաձեւը:

Գարունը պաղկում է գետնի վրայ Մէջք դէպի արեւ, եւ իմն ասում է՝ փայլեմ իր մէջքի վրա՝ Բայց գգոյշ: [յով,

Անշուշտ, յաճախակի շեղումներ կը նշմարուին Նազլուսեանի բանաստեղծութեան մէջ: Երբ ան նիւթը ընդլայնելով կ'ուզէ նորանոր պատկերներ ստեղծել. բայց բանաստեղծութիւնը առնելով պատմողական բնոյթ՝ կը ճապաղնայ, անհաճոյ տպաւորութիւն մը ձգելով ընթերցողին վրայ:

Այս կէտը նշմարելի է յատկապէս իր երկու գրութեանը մէջ՝ «Բլուրային» եւ «Դիւցազներգականը այն մարդու որ անհետացաւ», ուր հետզհետէ պատկերներն ալ կ'որոնցուցանեն եւ իրենց նախկին ազդուութիւնը:

Քննադատելի է այն կէտը, որ Նազլուսեան ստէպ կը գործածէ հակաքերականական ձեւեր, որոնց դիտակից է, եւ սակայն չի սրբադրեր իր լեզուն, մերթ ընդ մերթ անճոռնի երեւոյթ մը տալով անոր: Ինքն ալ համոզուած է երգերուն անտաշ ըլլալուն եւ կ'ըսէ իր բանաստեղծութիւններէն մէկուն մէջ.

«Երագել եմ ես միշտ Գրել տաշուած մի երգ»...

Ըլլալով հանդերձ անոր երգը անտաշ, բայց խոր է ապրումը եւ եթէ սրբադրելու ըլլայ իր քանի մը թերութիւնները, վստահարար պիտի հասնի խոստումնալից դիրքի մը:

Որպէս չորրորդ հեղինակ ներկայացուած է Վարանդէ՝ իր տասներկու բանաստեղծութիւններով:

Երիտասարդ, այս շնորհալի դէմքը, արդէն իսկ ծանօթ է իրանահայութեան,

իր բերած ութամեայ մասնակցութեամբ հայ մամուլին:

Վարանդի ներաշխարհը հիմնուած է զգայական մտորումներու վրայ: Անպակաս է յախուռն զգացումն ու դունդ նկարագրութիւնը, որոնք միասնականորէն կու տան ներդաշնակ պատկերներ, իրարու յաջորդականութեամբ՝ միշտ նորանոր զաղափարներ յայտ բերելով:

Ուժեղ է յանկարծաբանութիւնը բանաստեղծին: Գրեթէ ամէն մէկ սրուագ աւելի շեշտակի եւ տպւոյրէն էր դառնայ անոր ստեղծած պատկերներով:

Զգալի է, եթէ ոչ բոլոր գործերուն՝ գոնէ անոնց ստուար թիւին մէջ՝ ուսման թիկ զպրոցին ազդեցութիւնը: Անոր պատկերներն իսկ կը կրեն ուսման թիկ շունչ մը:

Ծածուկ սուլոցով անցնում է քամին, Սրբում է յոգնած դէմքը մայքերի:

Եւ կամ՝

Մի ճշոց խեղդուեց մութի արգանդում, Փռնփորէ մի փայլ տեղաց ամէն տեղ.— Յոյսի շողմ մեռաւ աչքերիդ բանտում:

Թախծով լեցուն են անոր ներաշխարհէն ծնունդ առնող պատկերները: Վարանդե՝ երգիչն է ծնունդի եւ մահուան: Բնութեան վերածնունդը, անոր սրտին մէջ միշտ արթնցողացած է նոր իդէալ մը: Երբ կ'երգէ ան՝

Կ'ուզէի իրաւ

Հոգով ու սրտով,

Որ ամէն գարուն ծնունդի կրկին, Ծիլերի շնչով...

Յատկանշական է Վարանդի բանաստեղծութեան մէջ հայրենասիրական զաղափարը, այն շունչը՝ որ երգել կու տայ չնորհալի բանաստեղծին իր սէրը՝ Հայրենիքէն դուրս: Որպէս լաւագոյն նմոյշ կրնանք նկատի առնել «Տաղ տալու գրել» քերթուածը:

Յուզիչ է ոգեկոչումը մեծ բանաստեղծ՝ Պարոյր Սեւակի, զոր ներկայացուցած է նոյն խորագրին տակ, երբ կ'ըսէ.

Քո անունով Պարոյր,
Մեմֆ հաւատում եմք զօղանքին քո մեծ,
Քո եռամարտնայ խաչակնքումի ստուռ—
Ողբիդ Մեռելոց, [Իմ շնչող՝
Բեկամքիդ Շանքաց,
Կոչումիդ Հայոց:

Վ Հինգերորդ հեղինակն է Կոլիա Տէր Յովհաննիսեան իր եօթը քերթուածներով: Նիւթը, զոր կը մշակէ, առնուած է կեանքի պատահարներէն: Ունի երեւակայութիւն, որ դուցէ միակ տարրն է՝ իր բանաստեղծութեան հիմքը դառնալու: Զգացումն ալ, թէեւ քիչ մը տկար, սակայն նշմարելի է անոր քանի մը քերթուածներուն՝ ինչպէս հետեւեալ սողերուն մէջ:

Մա'յր,
Կ'ուզէի որ այսօր

Քո հեռաւոր անիւնիդ

Մատուցէի ծաղիկներ,

Եւ կամգնած գլխիկդ

Ասէի —

— Մա'յր, ահա ես...

Խորհրդաբանական բնոյթ ունին անոր քերթուածները, բայց կը պակսի խոր ապրումն ու խոկումներու այն ներաշխարհը, զոր կը գտնենք միւս հեղինակներուն քով:

Թերեւս, անոր քերթուածը անտաշ եւ խեղճ ըլլար, եթէ պակսէին քանի մը պատկերներ, տխուր եւ թախծալի, առնուած կեանքէ, որոնք կը փրկեն բանաստեղծութիւնը անկումի եւ անշքացումի վտանգէն:

Ընդհանուր պարունակութիւնը եւ այն մոթիւնները, զոր մշակած են հինգ հեղինակները կը կարծենք թէ կարելի է նորութիւն մը համարել:

Ընտիր ու խնամուած ապագրութիւն եւ էջաւորում մը ունի գերբը, թէեւ սպրդած են քանի մը վրիպակներ, որոնք կ'անհետանան զբքի ամբողջութեան մէջ:

Դեղեցիկ է գերբին խորագրերը՝ «Առայժմ», որ ինքն իր մէջ խոստում մըն է նորանոր նուաճումներու եւ բանաստեղծական ապագայ յայտնութիւններէ:

Ա. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

ERZURUM (GARIN): ITS ARMENIAN HISTORY AND TRADITIONS

by

TARBASSIAN A. HRATCH

Translated from the Armenian by
N. Schahgaldian, published by the
Garin Compatriotic Union of the
United States, 1975, p. 270.

Պատմագիրք-Յուշամատեններու երկար շարքը կը շարունակուի տակաւին երկարիլ նորանոր գործերու խանդավառ հրատարակումով: Այս անգամ, նոր հրատարակութիւնը որ հրապարակ իջած է անգլիերէն լեզուով՝ յատկապէս անգլիախօս նոր սերունդին համար, կու դայ տալու Կարինի — այժմեան Երզրու — մի — նահանգին եւ անոր շրջակայ գաւառներու հայ պատմութիւնը, բնակաշարը՝ տեղագրական, ազգագրական, հայ կենցաղի, ժողովրդական բարքերու եւ աւանդութիւններու գիծերով. կայ նաեւ Մեծ Եղեռնը, իր տխուր յուշերով ու հետեւանքներով:

Հրատարակութիւնը արդիւնք է Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու «Կարինի» Հայրենակցական Միութեան» անդամներու աննկուն ջանքերուն: Ասկէ դատ, ծագումով Կարնեցի ալ, օտար բանասէրին ու պատմագէտին առնթներ, լայնօրէն պիտի ճանչնայ ու սիրէ իր հայրերուն եւ նախահայրերուն երբեմնի երկիրը, պատմութիւնն ու անոր մշակութային դեղեցիկ ու բազմազան արտայայտութիւնները:

Կարինի պատմութեան նուիրուած այս հատորը, ճոխացած է քարտէսով մը, եւ Կարինի առնչութեամբ պատմական վայրերու եւ ազգային դէմքերու բազմաթիւ արտայայտումներով:

Այս էջերուն մէջ, մեր նպատակի սահմաններէն դուրս կը մնայ, բնակաշարը, անդրադառնալ հատորին իւրաքանչիւր բաժանումին շուրջ: Հարկ է նշել միայն, թէ Դարպասեանի գնահատականն այս աշխատանքը՝ թէեւ քննական

հանդամանք մը կրելու յաւակնութիւնը չունի, սակայն մեծ խնամքով դասաւորուած նիւթեր կը հրաժեցնէ, որոնք կրնան լայնօրէն դահագնել ո'չ միայն Ամերիկայի անգլիախօս նորահաս հայ սերունդը, այլ նաեւ օտար պատմագէտն ու բանասէրը: Այս տեսակէտով, անուրանալի կը դառնայ հրատարակութեան արժէքն ու անոր բերած նպաստը՝ հայ ազգագրութեան:

Կարինի նահանգին հայ անցեալի պատմութեան շուրջ ժամանակին անգրադարձած է Վիեննայի Միթթարեան Հայրերէն՝ Հ. Յակ. Վրդ. Բոսեան, իր Բարձր Հայք խորագրերը կրող հիմնական ու երկհատոր գործով (տպ. Վիեննա, 1925ին): Ընդարձակ եւ այժմեական պահանջներուն աւելի մօտեցող հանդամանքով հրատարակութիւն մը կատարած է Ղազար-Չարքը, Յուշամատեն Բարձր Հայքի, Կարնիապատում տիտղոսին տակ (տպ. Պէյրուս, 1957): Դարպասեանի այս աշխատանքը, անգլիերէն լեզուով, երբեք հրատարակութիւնն է, միշտ Կարինի հայ պատմութեան շուրջ: Դարպասեան լայնօրէն օգտագործած է վերի զոյգ հրատարակութիւններն ալ:

Այս հրատարակութեան մէջ, հայ կենցաղի կողքին՝ տեղ տրուած է նաեւ եկեղեցական, հասարակական ու քաղաքական գործիչներու. կ'անդրադարձուի, նմանապէս, կրթական ու մշակութային հաստատութիւններու գերին ու նպաստին շուրջ: Կը յիշուին նաեւ Կարինի շրջանի մէջ գտնուող բազմաթիւ վանական հաստատութիւններէն ամէնէն հանրածանօթները՝ Մուսուրիկու Ս. Գր. Լուսաւորիչը, Խաչկափանը եւ Հնճուց կամ Կարմիր Վանքի կրօնական հաստատութիւնները, իրենց հակիրճ, սակայն աւանդական պատմութեամբ, առանց անդրադոյն պրպտումներու եւ պատմաքննական նորութիւններու:

Մենք հաճոյքով կը յայտնենք մեր խնդակցութիւնը ո'չ միայն Պատուական Հեղինակին, այլ նաեւ «Կարնի» Հայրենակցական Միութեան» կազմակերպիչ այն յանձնախումբին, որ բարոյապէս ու